

# VÄLFÄRDSPOLITIK OCH VÄLFÄRDSOPINION I SVERIGE OCH VÄSTRA GÖTALAND 2015<sup>1</sup>

LENNART NILSSON

I den representativa demokratin är det centralt att politikens innehåll och sakfrågorna står i centrum. Svenska väljare åsiktsröstar i stor utsträckning och åsiktsröstningen har ökat under senare år. Enligt Valundersökningen var väljarnas viktigaste frågeområden i valet 2014 välfärd/sjukvård, sysselsättning, utbildning/skola och social välfärd (Oscarsson och Holmberg kap. 10, 2016). Att välfärdsfrågorna var viktiga och stod högt på dagordningen framgår också av SVTs Vallokalsundersökning, som genomfördes på valdagen. Den visar att för val av parti i riksdagsvalet var skola och utbildning den mest betydelsefulla frågan med sjukvården på andra plats; sociala välfärden kom på fjärde och äldreomsorgen på sjätte. Även vinster i välfärden fanns med men som nummer elva medan skatterna kom först på tolfte plats. Bland övriga frågor var den svenska ekonomin den tredje mest betydelsefulla frågan och sysselsättningen kom på femte plats med jämställdhet på sjunde. Flyktingar/invandring, som senare blivit den viktigaste frågan, kom vid valet först på fjortonde plats (VALU 2014). I den västsvenska SOM-undersökningen 2014 var medborgarnas viktigaste kommunala frågor skola/utbildning, sjukvård och kommunikationer/trafik; de viktigaste regionala frågorna var sjukvård, kommunikationer/trafik och utbildning (Bové, Bergström och Ohlsson 2016; Nilsson 2016).

Vallokalsundersökningen visar vilka frågor som var viktiga men det går inte att direkt utläsa de svarandes ställningstaganden i frågorna. När det gäller skola och utbildning till exempel kan man ha ansett att frågan var betydelsefull därför att man delade alliansregeringens syn eller för att man ville se en omläggning av politiken. När det gäller väljarnas inställning i de olika frågorna är vi hänvisade till andra undersökningar. I SOM-undersökningarna har inställningen till välfärdspolitiken funnits med sedan starten 1986 genom en bred uppsättning frågor. Välfärdsfrågorna aktualiserar också synen på den offentliga sektorn som helhet. Redan 1986 genomförde SOM-institutet de första studierna av svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och förslag till förändringar av dess gränser i form av privatiseringar. På 1990-talet inleddes undersökningar om åsikter i skattefrågor. Det är centralt att kunna följa utvecklingen över tid och SOM-undersökningarna erbjuder unika möjligheter att studera välfärdsopinionens förändringar (Nilsson 2016).

Fokus i denna artikel är inriktat på hela Sverige och Västra Götaland, där det är möjligt att följa utvecklingen över tid och karaktärisera situationen hösten 2015

året efter valet. Underlaget för analyserna utgör den nationella undersökningen och de västsvenska SOM-undersökningarna sedan 1998; jämförelser kommer också att göras med den värmländska undersökningen 2014.

Analyserna är inriktade på tre områden:

- a inställningen till den offentliga sektorn och skatterna,
- b attityderna till den offentliga sektorns gränser och privatiseringar samt
- c inställningen till vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg.

Genomgående redovisas resultat för svenska folket och boende i Västra Götaland samt partiernas sympatisörer. När det gäller inställningen till vinstutdelning redovisas också uppgifter för brukare av offentliga och privata tjänster med referenser till tidigare analyser av betydelsen av synen på valfrihet.

## Den svenska välfärdsstaten

Välfärdsstaten innebär att det offentliga spelar en central roll för den sociala välfärden i ett land. Familjen och marknaden är också viktiga, men enligt den nordiska modellen har den offentliga sektorn varit av stor mycket betydelse (Esping Andersen 1990 och 2009). Den offentliga sektorn har emellertid under efterkrigstiden genomgått dramatiska förändringar. År 1953 uppgick den totala offentliga sektorns utgifter för konsumtion, investeringar och transfereringar i relation till BNP (utgiftskvoten) till 34 procent och 1971 till 50 procent (Nabseth 1975). 1983/84 utgjorde den 67 procent<sup>2</sup> och under den ekonomiska krisen i början på 1990-talet steg den till ett ”all time high” 73 procent 1993, främst beroende på den stigande arbetslösheten och ökade transfereringar. Tjugo år senare var utgiftskvoten nere på samma nivå som 1971 (Prop. 2016/17:1). De samlade skatterna och socialavgifterna i förhållande till BNP (skattekvoten) uppnådde sitt högsta värde 1989, 56 procent (Prop. 1995/96:100) för att 2015 ha sjunkit till 43 procent (Prop. 2016/17:1).

Statsvetaren Daniel Tarschys myntade 1978 begreppet ”den offentliga revolutionen” för att karaktärisera den snabba utbyggnaden av välfärdsstaten i Sverige främst under 1960- och 1970-talen med en kraftig expansion av både transfereringarna på nationell nivå och de offentligt finansierade tjänsterna främst på lokal och regional nivå (Tarschys 1978). Siffrorna under senare år återspeglar en kontrarevolution (Jfr Lidbom 2011).

”Den privata revolutionen” med minskad utgiftskvot och sänkt skattekvot är emellertid inte bara en fråga om den offentliga sektorns storlek utan i lika hög grad en fråga om välfärdspolitikens inriktning med privatisering och marknadsiering inom välfärdsområdet. Det gäller både tjänsteproduktionen och transfereringarna (Oskarson 2013 och 2015). Sedan slutet av 1980-talet har den svenska välfärdspolitikerna präglats av förskjutningar av gränserna mellan de offentliga och privata sfärerna i samhället. Högervägen i de anglosaxiska länderna under Thatcher och Reagan och nedmonteringen av planekonomierna i Östeuropa kom att påverka politiken

i Europa och på många andra håll i världen. Centrala inslag i nyliberalismen var att reducera den offentliga sektorn till ett antal nödvändiga samhällsfunktioner, privatisera och sänka skatterna (Mydske, Claes och Lie 2007). I Sverige och i de övriga nordiska länderna har regeringar oavsett partifärg genomfört avregleringar och privatiseringar delvis till följd av ökat internationellt beroende, men politikens inriktning har varierat med regeringarnas ideologiska förankring.

I arbetet *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* konstaterade ledande svenska välfärdsforskare att det i stor utsträckning saknas forskning och kunskap om effekterna av de välfärdspolitiska reformerna och konkurrensens konsekvenser, vilket i sig var ett ställningstagande som vållade stor debatt. Etablerandet av "kvasimarknader" innebär att den som nyttjar tjänsten inte betalar utan finansieringen sker genom skatter (Hartman red. 2011). Det gör att det inte bara är brukarens bedömning som är viktig att analysera utan även skattebetalarens/väljarens åsikter.

Som *väljare* har alla röstberättigade möjlighet att ta ställning till den offentliga sektorns omfattning och inriktning i de allmänna valen via val av parti och genom andra former av politisk aktivitet kan medborgarna också försöka påverka politikens innehåll. Utmärkande för den svenska välfärdsstaten är att praktiskt taget alla invånarna kommer i kontakt med välfärdsstaten både som *brukare* av service och bidrag/avdrag och som *skattebetalare*. Starka inslag av generell välfärdspolitik gör att även personer som betalar mycket i skatt kan få förhållandevis stort utbyte av offentligt finansierad service till skillnad från situationen i system som präglas av grundtrygghet. Dessutom är en stor del av alla yrkesverksamma *anställda* inom den offentliga sektorn. Det är i dessa fyra roller som medborgarna möter välfärdsstaten. (Nilsson 1996; jfr Dahlberg & Vedung 2001)

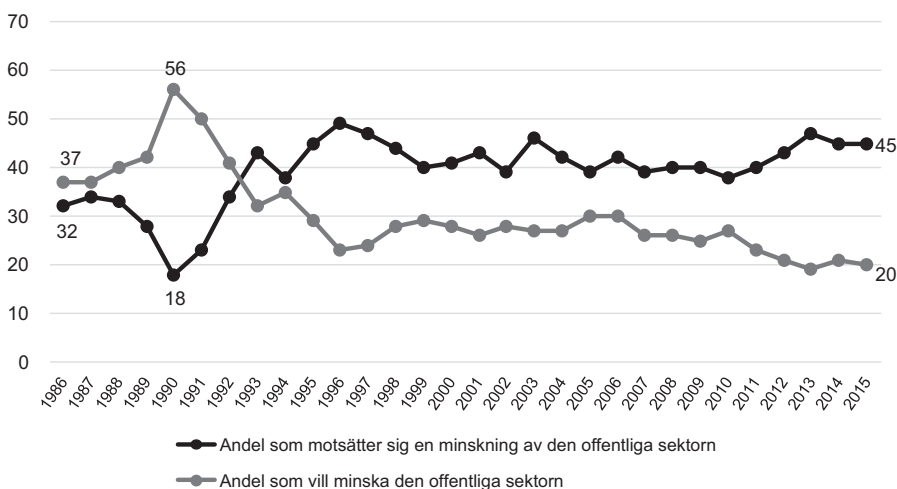
## **Inställningen till den offentliga sektorn och skatterna**

### *Den offentliga sektorn*

Sedan mitten av 1980-talet har stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på den offentliga sektorn i Sverige. Fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och tudelad med ungefär lika många som ville behålla som ville minska den. I slutet av 1980-talet, då det förelåg ett ekonomiskt överskott för den konsoliderade offentliga sektorn<sup>3</sup> rasade opinionsstödet. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner som motsatte sig en minskning och inom alla partier, även vänsterpartiet, fanns en övervikt för att minska. Av stor betydelse för den dramatiska opinionsförändringen var utvecklingen i Östeuropa med Berlinmurens fall samt högervågen i de anglosaxiska länderna som kom sent till Sverige (Hadenius och Nilsson 1991). Därefter vände trenden, och 1993 då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, var det för första gången i SOM-undersökningarna övervikt för de som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade uppslutningen bakom den offentliga

sektorn och 1996 var gapet mellan de som vill bevara en stor offentlig sektor och de som vill minska mycket stort. Med en förbättrad samhällsekonomisk situation minskade skillnaden stegvis fram till 1999. Därefter var opinionsläget i huvudsak stabilt under tio år med små svängningar mellan åren med en klar övervikt för de som inte vill minska den offentliga sektorn. Efter 2010 ökade emellertid stödet för den offentliga sektorn markant och det var bland svenska folket rekordstort 2013 och är fortsatt mycket stort därefter. I de västsvenska undersökningarna har frågan funnits med sedan 1998 och huvudmönstret är detsamma som i de nationella undersökningarna.

**Figur 1 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn 1986–2015 (procent)**



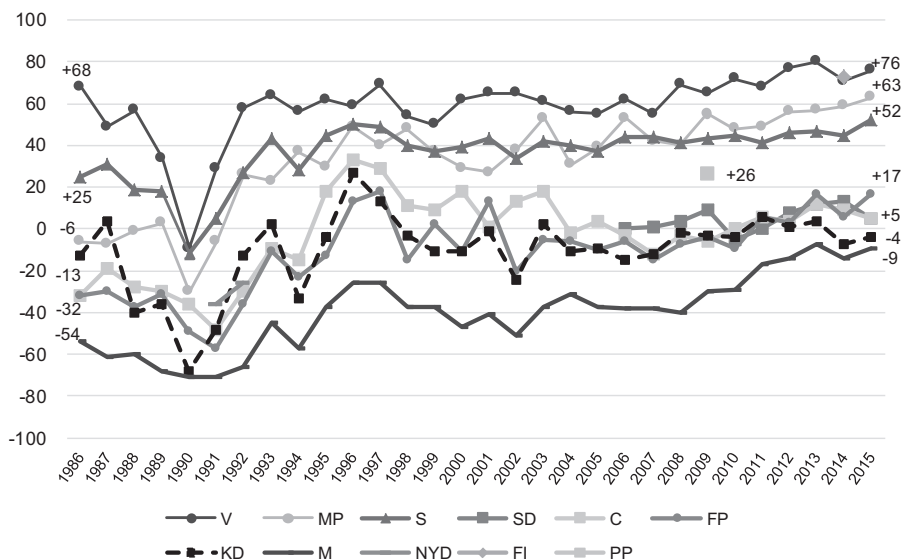
**Kommentar:** De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag.

**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 1986–2015.

I denna centrala vänster-högerfråga har spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande. Det har utkristalliserats ett mönster där Vänsterpartiets sympatisörer fortsatt starkt motsätter sig en minskning av den offentliga sektorn. Även bland MP- och S-sympatisörer finns en markant övervikt för att behålla den offentliga sektorns storlek och de två partiernas sympatisörer ligger nära varandra i denna fråga. Sedan 1994 har under valåren MP-sympatisörer legat något till vänster om S-sympatisörer och under senare år gäller det varje år.

C-, FP<sup>4</sup>- och KD-sympatisörer bildar en grupp, där andelen som vill skära ner är i det närmaste lika stor som andelen som vill behålla nuvarande storlek. Sverigedemokraterna placerar sig i denna vänster-högerfråga i mitten. Moderaternas sympatisörer förespråkar hela tiden en minskning av den offentliga sektorn men stödet för en nedskärning minskade efter 2008.

**Figur 2 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och partisympati 1986–2015 (balansmätt)**



**Kommentar:** De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag. Partisympati avser bästa parti generellt.

**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 1986–2015.

År 2013 var det bara bland M-sympatisörer som det fanns en övervikt för att minska den offentliga sektorn och detsamma gällde i Västra Götaland. Två år senare var även KD-sympatisörerna för en minskning och det gällde både nationellt och i Västra Götaland. Huvudmönstret var detsamma: de rödgröna motsatte sig starkt en minskning; liberala sympatisörer motsatte sig också en minskning liksom SD medan C uppvisade lika många för som emot. Huvudmönstret var detsamma i Västra Götaland och där framgår att FI-sympatisörerna intog samma position som de rödgröna.<sup>5</sup>

**Tabell 1 Partisynpat och inställning till att minska den offentliga sektorn, Sverige och Västra Götaland 2015 (balansmätt)**

	V	S	MP	FI	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Sverige	-76	-52	-63	-	-5	-17	+5	+9	-5	-25
Västra Götaland	-77	-47	-64	-75	-1	-13	+17	+11	+5	-21
Antal svarande, Västra Götaland	177	603	151	79	181	152	94	498	355	2617

**Kommentar:** De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag. För partier med färre än 40 svarande redovisas inget värde.

**Källa:** De nationella och västsvenska SOM-undersökningarna 2015.

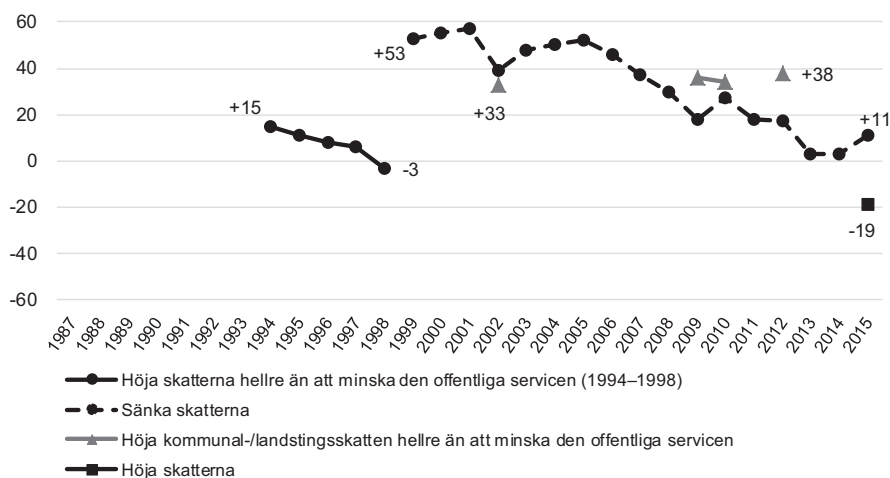
### Skatter och service

I alla tider och i alla länder har människor klagat över skatter och andra pålagor. Skatterevolter har brutit ut och protestpartier har bildats. Det finns emellertid inget entydigt samband mellan skattenivå och skatteprotest. I välfärdsstater med en utbyggd service och omfattande transfereringar till hushållen har medborgarnas syn på avvägningen mellan betalningen i form av skatter och vad det offentliga ger varit central (Peters 1991). Svenska folkets inställning till skatterna har kartlagts i ett flertal undersökningar under efterkrigstiden. Svenskarna har visserligen allmänt sett ansett att skatterna är för höga; framför allt gällde det marginalskatteerna före den stora skattereformen i början på 1990-talet. Mot slutet av 1960-talet ansåg en majoritet av svenska folket att skatterna var för höga också i förhållande till förmånerna, medan majoriteten under 1980- och 1990-talen gjorde bedömningen att skatterna var rimliga i detta avseende (Vogel 1970; Åberg 1993). Resultat från *Välfärdsstatsundersökningarna 1986–2010* visar att både den kollektiva och den individuella viljan att betala välfärdsåtgärder med skatter är hög i Sverige (Svallfors 2013).

Sedan 1994 har frågor om skatter ingått i de nationella SOM-undersökningarna. Valåret 1994, som präglades av budgetunderskott och ökande statsskuld, fanns en övervikt för att *höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen*. Med en förbättrad ekonomisk situation förbyttes emellertid stödet för skattehöjningar hösten 1998 i en svag övervikt för att inte att höja skatten i relation till offentlig service. Vid fyra senare tillfällen 2002, 2009–2010 och 2012 har frågan om en höjning av skatten i förhållande till service ställts i den nationella undersökningen men då kopplad till en höjning av kommunal-/landstingsskatten, som för det stora flertalet idag är den helt dominerande inkomstskatten. Då har balansmättet varit klart positivt och legat på samma nivå, drygt 30 balansmåttsenheter.

Sedan 1998 ställs också frågan att *sänka skatterna*. Om skatterna inte kopplas till service fanns bland svenska folket en klar övervikt för att sänka skatterna år 1999–2001. Det gällde också inom samtliga partier men spännvidden var i skattesänkingsfrågan varit stor mellan de olika partiernas sympatisörer. Valåret 2002 med en försämrad ekonomisk situation minskade emellertid viljan att sänka skatterna markant, även om det fortsatt fanns en övervikt för att minska skatterna. Med en förbättrad ekonomi ökade stödet för skattesänkningar under några år. Sedan 2005 minskade övervikten för en sänkning med en viss uppgång valåret 2010. De senaste åren har andelen som vill sänka skatterna varit rekordlåg. Sedan 2009 har det varit färre som ville *sänka skatterna* än som vill *höja kommunal-/landstingskatten hellre än att minska servicen* (figur 3).

**Figur 3 Svenska folkets inställning till skatter 1994–2015 (balansmått)**



**Kommentar:** Balansmålet avser andelen som anser att det är ett bra minus andelen som anser att det är ett dåligt förslag. Andelen som inte tagit ställning till förslagen utgör andelen 'vet ej'.

**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 1987–2015.

Inom samtliga partier har det funnits stöd för att *höja kommunal-/landstingskatten hellre än att minska servicen* men med starkast stöd bland V-sympatisörer och lägst bland M-sympatisörer. När det gäller inställningen till att *sänka skatterna* är det en blockskiljande fråga, där allianspartiernas och SD-sympatisörer ville se sänkta skatter medan de rödgröna motsätter sig skattesänkningar. Det omvända gäller när medborgarna tar ställning till förslaget att *höja skatterna*. I Västra Götaland är medborgarna mindre benägna att vilja sänka skatterna än i hela Sverige och det gäller alla partier sympatisörer utom KD och M där inställningen är densamma.

Medborgarna har gjort bedömningarna mot bakgrund av de långtgående skatte-sänkningarna/jobbskatteavdragen i relation till välfärdsuppdraget (jfr. Bendz 2014).

**Tabell 2a Partisympati och inställning till att sänka skatterna, Sverige och Västra Götaland 2015 (balansmätt)**

	V	S	MP	FI	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Sverige	-41	-20	-39	-	+30	+35	+44	+43	+49	+11
Västra Götaland	-68	-25	-61	-67	+19	+15	+44	+48	+38	+3
Antal svarande/ Västsvrige	177	602	150	79	181	152	94	497	353	2611

**Tabell 2b Partisympati och inställning till att höja skatterna, Sverige 2015 (balansmätt)**

	V	S	MP	FI	C	FP	KD	M	SD	Totalt Sverige	Totalt Västra Götaland
Sverige	+49	+24	+28	+28	-49	-38	-59	-67	-55	-19	-28
Antal svarande	117	398	114	40	123	94	54	355	203	1699	323

**Tabell 2c Partisympati och inställning till att höja kommunal-/regionskatten hellre än att minska servicen, Västra Götaland 2015 (balansmätt)**

	V	S	MP	FI	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Västra Götaland	+80	+59	+76	+71	+39	+15	+11	+9	+19	+37
Antal svarande	177	601	151	79	181	152	494	494	353	2608

**Kommentar:** Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag. För partier med färre än 40 svarande redovisas inget värde.

**Källa:** De västsvenska och nationella SOM-undersökningarna 2015.

I de västsvenska SOM-undersökningarna var inställningen till att *höja kommunal/regionskatten hellre än att minska den offentliga servicen* mycket stabil under perioden 1998-2005 med en klar positiv övervikt, balansmätt ca +20. Från och med 2006 ökade villigheten att höja kommunal/regionskatten med ett fördubblat värde 2013, +45. Om skatterna inte kopplas till service har i Västsvrige funnits



klar övervikt för att sänka skatterna med en toppnotering år 2005. Därefter sjönk villigheten att sänka skatterna stegvis och år 2013 var det för första gången i SOM-undersökningarna fler som inte vill sänka skatterna än som vill göra det i Västsverige.<sup>6</sup> Bland hela svenska folket var det dock fortfarande en svag övervikt för att sänka skatterna, vilket år 2015 också gäller i Västra Götaland.

Det finns ett starkt samband mellan synen på den offentliga sektorn och inställningen till skatterna. Personer som vill minska den offentliga sektorn är också mer benägna att vilja sänka skatterna och omvänt personer som inte vill minska den offentliga sektorn är i mindre utsträckning beredda att sänka skatterna. År 2013 var medborgarnas stöd för den offentliga sektorn och motstånd mot skattesänkningar rekordstort i SOM-undersökningarna. Den offentliga sektorn, skatterna och privatisering utgör centrala frågor i den politiska debatten och medborgarnas åsikter struktureras i hög grad av ideologi och partisympati. För de politiska partierna har de också varit viktiga frågor på den politiska agendan i beslutande församlingar och i den interna diskussionen inom partierna både nationellt samt i landsting/regioner och kommuner.

## Privatisering

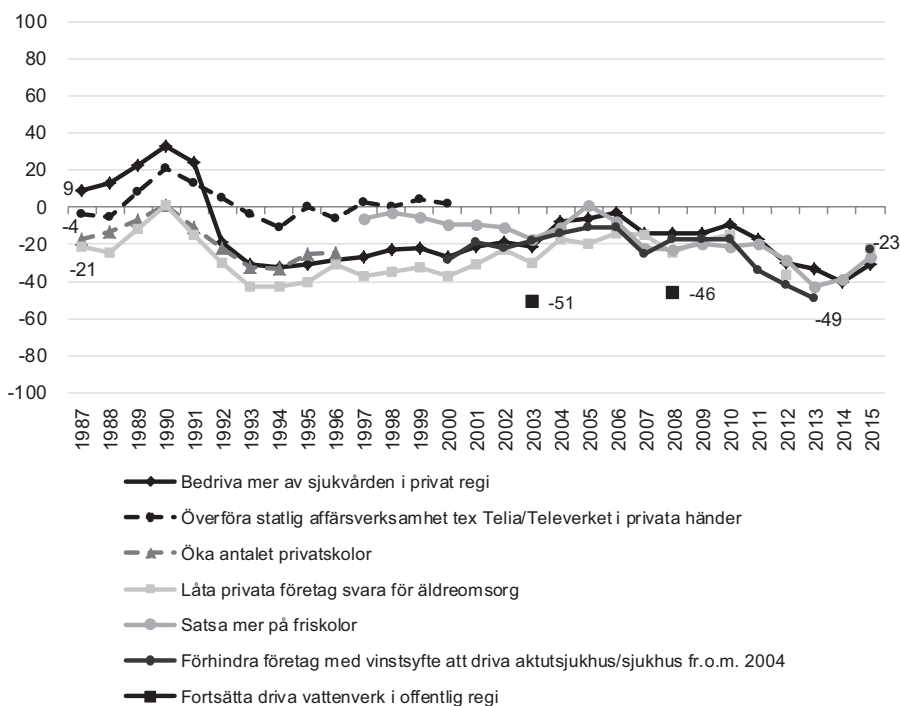
Privatisering har förespråkats som en politisk strategi inom välfärdspolitiken av huvudsakligen två skäl – för att minska kostnaderna och öka effektiviteten samt för att erbjuda individuell anpassning och större valfrihet (Esping-Andersen 1996 och 2002). De viktigaste skälen emot är att privatisering riskerar att leda till ökad ojämlikhet och segregation samt att den demokratiska kontrollen minskar (Bendz 2012; Kastberg 2010). *Lagen om valfrihet*, LOV (SFS 2008:962) skulle öka valfriheten för medborgarna i kommuner och landsting genom ökad privatisering. Privatisering leder emellertid inte automatiskt till valfrihet, speciellt om konsekvenserna för olika grupper och olika delar av landet beaktas. Det har också utvecklats valfrihet inom den offentliga sektorn.

I SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Över en längre tid är det möjligt att följa opinionsutvecklingen inom tre områden: sjukvård, skola och äldreomsorg. Skola och äldreomsorg är centrala primärkommunala uppgifter medan sjukvården är den viktigaste landstingskommunala/regionala uppgiften. De svarande har på dessa områden i de nationella undersökningarna haft att ta ställning till följande förslag till privatisering:

- *Bedriva mer av sjukvården i privat regi,*
- *Förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus 2000–2002/sjukhus fr.o.m. 2004,*
- *Öka antalet privata skolor t.o.m. 1996/satsa mer på friskolor fr.o.m. 1997,*
- *Låta privata företag svara för äldreomsorg 1987–2010 och 2012.*

Två av förslagen avser en förändring mot ökade privata inslag i produktionen av offentligt finansierade tjänster men inte nödvändigtvis en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell; de andra två avser att tillåta privat äldreomsorg respektive förhindra denna typ av privatisering för akutsjukhus/sjukhus. Den senare frågan avser uttryckligen vinstdrivande verksamhet när det gäller sjukhusvården. I 2015 års undersökning ingick också en fråga som avsåg ansvarsfördelningen inom den offentliga sektorn inom skolans område: *Låta staten ta över ansvaret för skolorna från kommunerna.*

**Figur 4 Svenska folkets inställning till förslag om privatisering av offentlig verksamhet 1987–2015 (balansmätt)**



**Kommentar:** Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgör andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag, men för "stopplagen" och vattenförsörjning är positiv övervikt lika med negativ till privatisering.

**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 1987–2015.

Förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet (figur 4). Motståndet mot privatiseringar minskade 1988–1990. År 1990, som var ett exceptionellt år på samma sätt som när det gäller den offentliga sektorn, fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Under den ekonomiska krisen i början av 1990-talet minskade opinionsstödet för privata alternativ mycket kraftigt. År 1993/94 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården var förändringen särskilt markant.

Under perioden 1993–2006 minskade motståndet mot privatiseringar inom sjukvård och äldreomsorg men efter 2006 vände opinionen och motståndet mot privatiseringar ökade inom dessa områden särskilt sedan 2010. Våren 2007 fattade riksdagen beslut om att upphäva ”stopplagen” (Prop. 2006/07:52). Samtidigt ökade svenska folkets stöd för en stopplag och under senare år har det varit en klar övervikt för förbud mot vinst när det gäller sjukhusvård. Det råder i denna fråga bristande åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda både på nationell och på regional nivå (Karlsson 2013).

Attityden till att tillåta privat äldreomsorg har genomgående varit övervägande negativ men blev stegvis mindre negativ fram till år 2006. Under senare år har det varit en klar negativ övervikt. I 2011 års nationella undersökning ingick inte detta item men det fanns med i de regionala SOM-undersökningarna i Västsverige och Skåne där inställningen också var klart negativ till privat äldreomsorg. Det fanns inte någon systematisk skillnad före och efter den mycket uppmärksammade rapporteringen om vårdföretaget Carema i Dagens Nyheter (Nilsson 2012c och 2013a). År 2012 var värdet ännu lägre och på samma nivå som under krisåren på 1990-talet.

Det svenska friskolesystemet, som infördes under den ekonomiska krisen i Sverige på 1990-talet, är i en internationell jämförelse mycket långtgående. I Sverige kan vinstdrivande företag vara huvudmän för skolor med skattefinansiering. Bara i Chile efter Pinochets maktövertagande har ett liknade system tillämpats i ett land men där har det nu avskaffats. Från och med 1997 har inställning till offentligt finansierade insatser inom skolan registrerats genom frågan *satsa mer på friskolor*. Den fria etableringsrätten innebär att regelsystemet ger möjligheter till ökade satsningar för privata aktörer. Stödet för friskolorna minskade stegvis till år 2003 men därefter ökade stödet två år i rad för att på nytt bli klart lägre. Inställningen till friskolorna har dock varierat starkt mellan olika delar av landet, främst mellan storstäder och glesbygdskommuner (Carlsson 2006). Svenska folket är dock mycket positivt till att låta staten ta över ansvaret för skolorna från kommunerna och det gäller samtliga partiers sympatisörer. I denna fråga uppvisas den största samstämmigheten.

År 2013 var den negativa inställningen till privatiseringar som störst och har därefter minskat något men år 2015 var den fortsatt klart negativ inom samtliga

undersökta områden och opinionen var densamma i Västra Götaland (tabell 3). De samlade effekterna av de stora svängningarna i privatiseringsopinionen är också mycket tydliga om vi ser till partiernas sympatisörer. Av de nationella undersökningarna framgår att under perioden 1987–1999 i det närmaste halverades skillnaden mellan Vänsterpartiets och Moderaternas sympatisörer på nationell nivå inom de undersökta områdena vård, skola och omsorg och det minskade avståndet var resultatet av att både partierna till vänster och till höger förflyttade sig mot mitten.

Vid millennieskiftet polariserades opinionen och moderata sympatisörer gick åt höger i samtliga frågor. Omvänt gick V-sympatisörer till vänster. För övriga partier var förändringarna mindre enhetliga. När det gäller vård och omsorg är samstämmigheten stor mellan S-, MP- och V-sympatisörer som är motståndare till privatiseringar inom äldreomsorg och sjukvård och stöder en stopplag, förslaget att förhindra företag med vinstsyfte att driva akutsjukhus/sjukhus.

**Tabell 3a Partisympati och förslag om förändring av den offentliga sektorns gränser, Sverige samt Västra Götaland totalt 2015 (balansmått)**

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt Sverige	Totalt Västra Götaland
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-85	-66	-67	-8	7	6	9	-20	-31	-39
Satsa mer på friskolor	-59	-47	-33	-8	-30	8	0	-28	-27	-28
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	72	48	48	-19	7	-16	-4	14	23	22
Låta privata företag svara för äldreomsorg	-71	-57	-42	6	10	9	18	-17	-22	-29
Låta staten ta över ansvaret för skolorna från kommunerna	72	55	47	51	59	47	44	49	51	53

**Kommentar:** Svarspersonerna har tagit ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgöra andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag. För partier med färre än 40 svarande redovisas inget värde.

**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 2015. Uppgifterna för Västra Götaland baseras på den nationella SOM-undersökningen med 287- 296 svarande.

V-sympatisörer har hela tiden varit starkt emot att satsa mer på friskolor och även inom S har det genomgående funnits en klar övervikt emot en ökad satsning. MP-sympatisörers position har när det gäller inställningen till friskolorna skiftat

över tid men sedan 2006 är inställningen till att satsa mer på friskolor klart negativ liksom bland C- och FP-sympatisörer. År 2014 var det en negativ övervikt inom alla partier men ett år senare är det lika många för som emot inom M och en positiv övervikt inom KD. Opinionsstödet för att satsa på friskolor är mycket svagt, vilket också framgår av att *friskola* genomgående har varit det utan jämförelse oftast nämnda besparingsobjektet om nedskärningar skall göras oavsett typ av kommun och politiskt block.<sup>7</sup> I övriga frågor framträder mer av blockskillnader 2015 och samtliga borgerliga partier vill låta privata företag svara för äldreomsorg. Sverigedemokraternas sympatisörer är genomgående negativa till privatiseringar.

Vid en jämförelse mellan totalsiffrorna för hela Sverige och Västra Götaland är det små skillnader. Det är genomgående en negativ inställning till privatiseringar inom välfärden. För två av frågeområdena är det möjligt att redovisa partisympatisörernas inställning i Västra Götaland, då de ingick i 2015 års västsvenska undersökning. När det gäller att bedriva mer av sjukvården i privat regi var partiernas sympatisörer genomgående något mindre kritiska än nationellt men när det gäller att satsa mer på friskolor var de rödgröna sympatisörerna mer negativa i Västra Götaland. Dessutom kan konstateras att FI-sympatisörerna hade samma åsikter som de rödgröna när det gäller privatiseringar inom sjukvård och skola.

**Tabell 3b Partisympati och förslag om förändring av den offentliga sektorns gränser, Västra Götaland 2015 (balansmätt)**

	V	S	MP	FI	C	FP	KD	M	SD	Totalt
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-80	-55	-51	-53	+10	+12	+26	+30	-12	-19
Satsa mer på friskolor	-80	-57	-54	-49	-18	-13	+17	+5	-26	-31
Minsta antal svarande, Västra Götaland	177	602	151	79	181	152	94	497	355	2615

**Kommentar:** Svarspersonerna har tagit ställning till förslagen som redovisas i tabellen och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. Andelen som inte tagit ställning till respektive förslag utgöra andelen vet ej. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

**Källa:** Den västsvenska SOM-undersökningen 2015.

## Vinster i välfärden

Under tidigare socialdemokratiska regeringar hade strikta gränser dragits upp för i vilken utsträckning privat produktion skulle kunna ske med offentlig finansiering. Inom t.ex. barnomsorg kunde ideella organisationer och föräldrakooperativ bedriva

verksamhet med offentliga medel men ”lex Pysslingen” förhindrade att vinstdrivande företag skulle kunna på entreprenad driva barnomsorg med offentlig finansiering. De borgerliga partierna var redan från början kritiska mot gränsdragningen och avskaffade i regeringsställning i början på 1990-talet tidigt restriktionerna för denna typ av privatisering. Senare öppnades möjligheten för att kommersiella företag också skulle kunna driva akutsjukhus med offentlig finansiering. Socialdemokraterna lät i huvudsak de borgerliga regeringarnas förändringar kvarstå när de återkom i regeringsställning 2002. Bland de rödgröna partierna har länge rått oenighet om i vilken utsträckning vinst skall accepteras när det gäller skattefinansierade välfärdstjänster, vilket gjort att det saknades ett tydligt alternativ på detta område till alliansregeringens politik efter 2006.

### *Debatten om vinstutdelning*

Vinster inom välfärden har under senare år blivit en mycket omdebatterad politisk fråga. Vänsterpartiet har krävt förbud mot vinster och socialdemokraterna och LO har tagit ställning för begränsningar i möjligheterna till vinstuttag. I *Framtidskontraktet* (Socialdemokraternas webbplats, Framtidskontraktet) antaget av Socialdemokraternas partikongress i april 2013 framhålls ”Vinstintresset skall inte vara styrande i välfärden”. Vidare heter det att förslagen skall avsevärt begränsa vinsterna. LO ville i rapporten ”Åtgärder för att begränsa vinst i välfärden” och andra förslag gå väsentligt längre (LO, Välfärdsrapport) och LO-ordföranden kräver 2016 förbud mot vinster när det gäller skolan (SvD 160916). Tre ledande miljöpartister bad i en debattartikel i Aftonbladet om ursäkt för partiets tidigare friskolepolitik och framhöll: ”Nu gäller det att göra rätt. Och i detta måste ligga att få bort vinstintresset ur ekvationen”. (Ruwaida, Pertoft och Amin, 2012). Partiet uttalade sig på sin kongress 2013 att friskolornas eventuella vinst skall återinvesteras i verksamheten. Miljöpartiets har ändrat uppfattning i vinstfrågan och socialdemokraternas förslag våren 2014 att avskaffa den fria etableringsrätten inom skolan (Socialdemokraternas webbplats). Därmed har den blocköverskridande överenskommelsen om friskolorna i praktiken avskaffats (SOU 2013:56).

Först efter valet 2014 träffades de rödgröna partierna en överenskommelse i denna fråga ”Överenskommelse om välfärd utan vinstintresse”. Baserat på denna uppgörelse tillsatte regeringen i mars 2015 en utredning ”Ett nytt regelverk för offentlig finansiering av privata utförda tjänster” (Regeringen, Dir. 2015:22), som skall lägga fram sitt slutbetänkande den 1 november i år. Regeringens utredare, tidigare kommunalrådet Ilmar Reepalu har före publiceringen av betänkandet förespråkade ett tak för vinsterna inom den offentligt finansierade välfärden, vilket vållat en intensiv och omfattande diskussion och debatt, se DN, SvD, Dagens Samhälle, Fokus m.fl. medier.

De borgerliga partierna har gemensamt betonat att valfrihet förutsätter privata alternativ och därmed också vinstdrivande verksamhet och att effektiviteten främ-

jas av privat företagsamhet inom välfärdssektorn. Men det har också förekommit en intern debatt mellan allianspartierna i regeringen. Företrädare för KD, C och FP har drivit att Lagen om valfrihetssystem (LOV, SFS 2008:962) skall tillämpas i alla kommuner och landsting/regioner medan den moderata finansmarknadsministern och moderaternas gruppledare i riksdagen föreslog att den inte borde göras obligatorisk och uttryckte tveksamhet till fortsatta privatiseringar (Norman och Kinberg Batra 2012 och 2013).

I sitt sommartal 2012 framhöll Sverigedemokraternas partiledare att välfärden inte är vilken marknad som helst och att vinstuttag måste regleras hårdare. Sverigedemokraterna har emellertid ändrat uppfattning i frågan och anslöt sig våren 2015 i finansutskottet till de borgerligas krav på en alternativ utredning ”En utredning om ett regelverk för säkerställande av valfrihet, mångfald och kvalitet i fråga om välfärdstjänster” (Betänkande 2014/15: FIU32). Företrädare för partiet har i dessa frågor haft kontakter med representanter för näringslivsorganisationer som KREAB, Svenskt Näringsliv och Almega (www.D.I, september 2015).

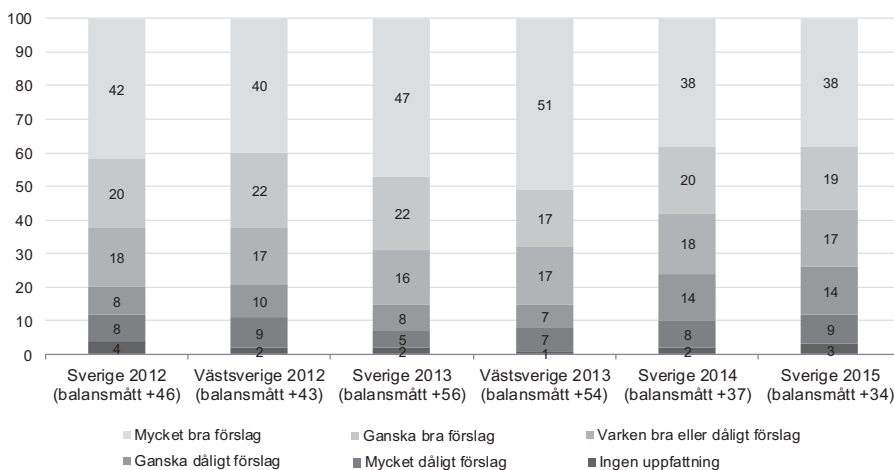
Svenskt Näringslivs VD Urban Bäckström framhöll i ett brev till medlemsföretagen att den socialdemokratiska partikongressens förslag om välfärdsföretag i Framtidskontraktet är ”den värsta inskränkningen av fri företagsamhet sedan löntagarfonderna” (DI 130413). Många andra aktörer inom detta område har också deltagit i debatten som SKL, Dagens Samhälle, Almega, Vårdföretagarna, Friskolornas riksförbund, Timbro, FAMNA – idéburen vård och omsorg, Idébundna skolors riksförbund samt berörda fackliga organisationer.

### *Inställningen till vinstutdelning*

I 2012 års SOM-undersökningar ingick för första gången en generell fråga om vinster inom välfärden: *Vinstutdelning skall inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg*. Frågan avsåg alltså uttryckligen vinstutdelning med angivande av de tre kärnområdena inom skattefinansierad välfärd. Den var inriktad på ett långtgående alternativ till nuvarande förhållanden, som medger vinstutdelning, och innebar att man skulle införa ett förbud mot vinstutdelning. Det är viktigt att framhålla att i frågan angavs inga motiv för eller emot utan den avsåg principfrågan om vinstutdelning skall vara tillåten eller inte.

Frågan om vinstutdelning ingick i SOM-institutets nationella undersökning och i den västsvenska undersökningen. Resultaten från undersökningarna var i det närmaste identiska; drygt 60 procent ansåg att vinstutdelning inte skulle tillåtas medan mindre än 20 procent tyckte att det var ett dåligt förslag. Knappt var femte svarande valde alternativet varken bra eller dåligt förslag och det var få som inte hade någon åsikt. Dessutom skall framhållas att ca 40 procent valde ytterlighetsalternativet *mycket bra förslag*.<sup>8</sup> Det senare är ett mycket ovanligt svarsmönster när det gäller den här typen av frågor och är ett uttryck för intensitet i svaren.

**Figur 5 Förslaget att Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg, Sverige och Västsverige 2012–2015 (procent)**



**Kommentar:** Svarepersonerna har fått ta ställning till förslaget som redovisas i figuren och svarsalternativen var: 'Mycket bra förslag', 'Ganska bra förslag', 'Varken bra eller dåligt förslag', 'Ganska dåligt förslag' och 'Mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

**Källa:** De nationella SOM-undersökningarna 2012–2015 och de västsvenska undersökningarna 2012–2013.

År 2013 hade den kritiska inställningen till vinstutdelning förstärkts både i Västsverige och i hela Sverige; närmare 70 procent tyckte att det var ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning och cirka hälften valde alternativet mycket bra förslag. Knappt 15 procent tyckte att det var ett dåligt förslag. I denna undersökning genomfördes ett metodtest med flera olika mått på inställningen till vinst i välfärden. I ett av formuläerna ingick den omvända formuleringen *Vinstutdelning skall vara tillåtet inom skattefinansierad vård, skola och omsorg* (Nilsson 2014b).

I metodtestet med den omvända formuleringen av frågan var resultatet bland svenska folket detsamma, dvs. en klar majoritet var emot vinstutdelning. Även bland partiernas sympatisörer var svarmönstren desamma med den omvända formuleringen. Över 70 procent bland de rödgröna anser att det var ett dåligt förslag att tillåta vinstutdelning, bland FP-, KD- och SD-sympatisörer ca 60 procent och bland C- och M-sympatisörer 50 procent. När det gäller att begränsa vårdföretagens möjligheter att ta ut vinster från verksamheten var det en klar majoritet inom alla partier som stödde ett sådant förslag och det var färre än var femte som motsatte sig en begränsning. Inom samtliga partier fanns det alltså ett utbrett stöd för att öka regleringen och förbjuda vinstutdelning (Nilsson 2014b).



Vinst behöver emellertid inte vara kontroversiellt om vinsten återinvesteras i verksamheten. Det är uttag eller utdelning av vinster till ägarna som det råder olika uppfattningar om oavsett om utbetalning sker löpande enligt beslut av stämma eller i samband med försäljning av företaget. Vad som varit särskilt omdiskuterat har varit om företagen betalar skatt i Sverige eller i länder med mer gynnsamma skatteregler, speciellt om det sker inom ramen för internationella koncerner med möjlighet att påverka var och i vilka former vinstuttaget sker.

I 2013 års undersökning ingick också en fråga om hur eventuella vinster skall disponeras. Skall företagen som idag själva besluta om vinstutdelning eller skall vinstutdelning inte tillåtas. Dessutom angavs två mellanalternativ: *det mesta av vinsten ska återinvesteras i verksamheten* och *endast en mindre del ska få delas ut* samt *vinster ska endast få återinvesteras i verksamheten*. Mindre än 10 procent ansåg att *företag ska som idag själva ska bestämma om vinstutdelning* inom skattefinansierad vård skola och omsorg. Hälften valde något av förslagen *vinstutdelning ska inte tillåtas* och *vinster ska endast få återinvesteras i verksamheten*<sup>9</sup>. Det hade starkt stöd bland de rödgröna och SD-sympatisörerna. Bland de borgerliga sympatisörerna var det vanligaste alternativet att *det mesta av vinsten ska återinvesteras i verksamheten och endast en mindre del ska få delas ut* (Nilsson 2014b).

Oavsett vilken frågeformulering som användes fanns det år 2013 en mycket negativ inställning till vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg. Missnöjet med de nuvarande förhållandena var utbrett. Eftersom resultaten var mycket likartade oavsett sättet på vilket frågorna ställts i undersökningarna kan vi sluta oss till att attityder till vinstuttag i välfärden är kristalliserade bland medborgarna (Nilsson 2014b). Valåret 2014 var det fortsatt en majoritet i hela Sverige som ansåg att vinstutdelning inte skall vara tillåten men på samma nivå som 2012 och detsamma gällde 2015.<sup>10</sup>

### *Partisympati och vinstutdelning*

I den politiska debatten och i riksdagen finns klara blockskillnader som legat till grund för de politiska besluten på detta område med stor samstämmighet bland allianspartierna medan de rödgröna partierna länge varit oeniga. Hur ser det då ut bland partiernas sympatisörer? Bland samtliga partiers sympatisörer fanns 2013 en majoritet för att det är ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning: bland de rödgröna 70 procent eller mer och bland allianspartierna 50-60 procent. Omvänt var det bland de rödgröna under 10 procent som tycker att det är ett dåligt förslag och bland de borgerliga cirka 20 procent.

Valåret 2014 sker inga förändringar bland de rödgröna och sverigedemokraterna, där det oförändrat fanns en mycket klar majoritet mot vinstutdelning. Däremot skedde betydande förändringar bland allianspartiernas sympatisörer. Det förelåg inte längre majoritet för att vinstutdelning inte skall tillåtas. Valåret sluter allianspartiernas sympatisörer i större utsträckning upp bakom partilinjerna (Nilsson 2016). Den förändrade inställningen bland svenska folket förklaras av förskjutningarna

bland de borgerligas sympatisörer. I huvudsak är inställningen densamma 2015. Bland de rödgröna sympatisörerna var det tre fjärdedelar eller mer som ansåg att det var ett bra förslag, bland KD:s och SD:s sympatisörer drygt 50 procent och bland övriga 30–45 procent. Bara bland Folkpartiet var det 2015 fler som tyckte att det var ett dåligt förslag än ett bra förslag.

**Tabell 4 Partisympti och förslaget Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg, Sverige 2015 (procent och balansmått)**

	V	S	MP	C	FP	KD	M	SD	Totalt Sverige	Totalt Västra Götaland
Bra förslag	91	76	77	43	34	52	37	51	57	54
Varken eller	2	11	11	20	22	20	25	20	17	19
Dåligt förslag	6	11	11	32	44	24	35	28	23	24
Ingen åsikt	1	2	1	5	0	4	3	1	3	3
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Balansmått	+85	+65	+66	+11	-10	+28	+2	+23	+34	+30
Antal svarande	107	359	99	133	102	46	322	234	1653	310

**Kommentar:** Partisympti avser bästa parti. För partier med mindre än 40 svarande redovisas inget värde.

**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Frågan ställdes i de västsvenska undersökningarna 2012 och 2013 och liksom bland svenska folket var det bland västsvensarna ett klart stöd för förslaget *vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg* och motståndet mot vinstutdelning ökade mellan 2012 och 2013. Det fanns en majoritet inom alla partier för förslaget i Västsverige båda åren. Starkast var stödet bland de rödgröna partiernas sympatisörer, närmast bland C- och SD-sympatisörer och något lägre bland övriga allianspartier. På detta område råder stora skillnader mellan väljare och valda både på regional och på nationell nivå.

#### *Brukarrollen och vinstutdelning*

I väljarrollen är det oavsett partitillhörighet alltså en övervikt för att inte tillåta vinstutdelning utom bland FP. Men i vilken utsträckning påverkas inställningen till vinstutdelning av brukarrollen, det vill säga om man själv nyttjar privata tjänster inom vård, skola och omsorg eller är nära anhörig till någon som brukar privata alternativ?

Såväl i hela Sverige som i Västra Götaland 2013 och Värmland 2014 visar studier att brukarna av både offentliga och privata alternativ inom vård, skola och omsorg gör samma bedömning av vinstutdelning som allmänheten. Detsamma gäller nära anhöriga till brukarna (Nilsson 2014b och c samt 2016). Skillnaden mellan de som går i kommunala och fristående skolor är liten liksom inom barnomsorgen. Detsamma gäller mellan de som vänder sig till offentliga och privata vårdcentraler samt folk tandvården och privattandläkare. Samma svarsmönster gäller för de som har nära anhöriga som nyttjar offentliga och privata tjänster inom vård, skola och barnomsorg. Brukarna av kommunal äldreomsorg är förhållandevis få men svarsmönstret är detsamma även bland dem (Nilsson 2014b och 2016).

Genomgående har det varit små skillnader mellan olika socioekonomiska grupper i fråga om vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg; när det gäller kön och utbildning har det varit mycket små skillnader, detsamma gäller stad-land och det kan noteras att Stockholm inte avvikit i detta avseende trots att privatiseringarna gått längre i Stockholms stad och Stockholms läns landsting än i andra delar av landet. Balansmättet för de yngsta är lägre än för övriga åldersgrupper. Det beror på att de i mindre utsträckning har en bestämd uppfattning. Högre tjänstemän och företagare liksom höginkomsttagare är mindre positiva till att inte tillåta vinstutdelning men det är även bland dessa grupper en klart positiv övervikt. Det är inga större skillnader i synen på vinstutdelning om man arbetar i offentlig eller privat sektor men det största stödet för att inte tillåta vinstutdelning finns bland dem som är anställda inom ideell sektor (Nilsson 2014b och 2016).

## Vinstutdelning och valfrihet

I SOM-undersökningar 2013 och 2014 analyserades medborgarnas inställning till valfrihet inom välfärden och här skall kortfattat refereras till resultaten från dessa undersökningar (Nilsson 2014b och 2016).

Vad anser då svenska folket och väljare och brukare om valfrihet inom, barnomsorg, skola, vård och äldreomsorg? Hur viktig är den? Det fanns ett mycket starkt stöd för valfrihet inom samtliga undersökta områden i den nationella undersökningen 2013; närmare tre fjärdedelar ansåg att det var viktigt med valfrihet inom sjukvård och äldreomsorg och drygt två tredjedelar inom barnomsorg och skola. Inom sjukvård och äldreomsorg var det 40 procent som valde alternativet mycket viktigt och inom barnomsorg och skola en tredjedel. Endast var femte ansåg att det var mindre viktigt och nästan alla hade en åsikt om valfrihet inom välfärden. I Värmland 2014 var huvudresultatet detsamma med ett mycket starkt stöd för valfrihet inom barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg, närmare två tredjedelar, men värmlänningarna var genomgående något mindre positiva än svenskarna i allmänhet (Nilsson 2016).

En majoritet inom alla partier utom V gjorde bedömningen att det var viktigt med valfrihet inom skolan men skillnaderna mellan partiernas sympatisörer var

betydande från 40 procent bland vänsterpartiets sympatisörer till 70 och 80 procent bland de borgerliga. S-, MP och SD-sympatisörerna bildade i detta avseende en mellangrupp med drygt 60 procent. För övriga undersökta välfärdsområden barnomsorg, sjukvård och äldreomsorg var svarsmonstret likartat (Nilsson 2014b).

Oavsett om brukarna nyttjade offentlig eller privat skola var det en mycket stor majoritet – över 70 procent – som ansåg att det var viktigt med valfrihet och detsamma gällde om man nyttjade offentlig eller privat vårdcentral. Samma huvudmönster gällde också för nära anhöriga som indirekt kom i kontakt med offentliga och privata alternativ inom skola och vård (Nilsson 2014b). Samma fråga ställdes i Värmlandsundersökningen 2014 och huvudresultatet var detsamma (Nilsson 2016).

I vilken utsträckning påverkade då inställningen till valfrihet synen på vinstutdelning. Även bland dem som ansåg att det är mycket viktigt med valfrihet inom skolan var det över 60 procent som ansåg att det var ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg och bland dem som ansåg att det inte alls är viktigt var det nio av tio som ansåg att vinstutdelning skall förbjudas. Inom barnomsorg, sjukvård och äldreomsorg var huvudmönstret detsamma.

Analyserna av brukarrollen och betydelsen av vikten av valfrihet för inställningen till vinstutdelning avsåg skolans område men resultaten var likartade för övriga områden. När det gäller möjligheten för vinstdrivande företag att vara huvudmän för skolor med skattefinansiering har Sverige gått längre än andra länder. Under Thatchers tid som utbildningsminister och senare premiärminister var det inte aktuellt att tillåta vinstdrivande skolor med skattefinansiering och när ett system med fristående skolor infördes i Storbritannien var vinstdrivande företag inte tillåtna. Även i de övriga nordiska länderna gäller samma förhållanden. Sverige och Finland representerar idag två motpoler i Norden när det gäller skolsystem.

Ledamöter av Kungl. Vetenskapsakademien och andra forskare publicerade 2013 artikeln ”Sätt stopp för vinstuttag i skolan” baserad på ett symposium *Ideas and consequences of market principles in education*, där forskarna med hänvisning till erfarenheterna från Finland gör bedömningen att ”Möjligheten att bedriva skolverksamhet i vinstdrivande syfte bör elimineras” (Cannon, B m.fl. 2013). Svenska folket stöder forskarnas rekommendation och det gäller även de som går i fristående skolor eller har nära anhöriga som gör det och de som anser det vara mycket viktigt med valfrihet inom skolan.

### **Privata alternativ inom välfärdssektorn**

Under den ekonomiska krisen på 1990-talet fattade regeringen Bildt beslut som kom att innebära djupgående förändringar av den svenska välfärdsstaten med öppnandet för privata aktörer inom vård, skola och omsorg, vilket var uttryck för en ideologisk kursändring. Tidigare hade produktionen av den offentligt finansierade välfärden nästan uteslutande bedrivits av stat, landsting och kommuner eller

affärsdrivande verk och offentligt ägda företag. Utmärkande för den nya politiken var marknadsinriktningen med vinstdrivande företag. Privata företag skulle öka mångfalden och effektivisera välfärdssektorn.

Utvecklingen har gått mot att vinstdrivande företag har expanderat medan den tredje sektorn bestående av ekonomiska och ideella föreningar, stiftelser och trosamfund samt andra icke vinstdrivande organisationer fortsatt svarar för en liten andel av den icke offentliga verksamheten i Sverige (Sandberg 2014). Inom vården är det främst inom den öppna vården som privatiseringen ägt rum och ökningen hade främst skett inom stora och utlandsägda företag. Den idéburna sektorn spelar en marginell roll.<sup>11</sup> Inom äldreomsorgen har expansionen inom privata företag också varit mycket snabb. Även här minskade andelen anställda inom idéburna organisationer. Detsamma gäller personlig assistens. Det är emellertid stora skillnader mellan olika kommuner och landsting/regioner när det gäller andelen privata utförare inom vård och omsorg. Inom skolan och förskolan är förutsättningarna annorlunda genom pengsystemet. Den idéburna sektorn är större än inom vård och omsorg men det är inom den kommersiella delen som expansionen skett. Speciellt gäller det gymnasieskolan, där de vinstdrivande bolagen dominerar helt inom den privata sektorn. Däremot arbetar nio av tio som är verksamma i folkhögskolor och bildningsförbund inom ideella organisationer (Johansson 2011).

I Budgetpropositionen 2016/17:1 redovisas utvecklingen av köp av verksamhet i kommunsektorn för perioden 2006–2015 uppdelat på köp från privata företag respektive föreningar, stiftelser och enskilda. Köpen av verksamhet har framför allt ökat i förskolan, skolan, vård och omsorg och hälso- och sjukvården. I genomsnitt har kostnaderna för köp av verksamhet ökat med nio procent per år och 2015 motsvarade den 17 procent av kommunsektorns totala kostnader. Det är andelen som utförs av privata företag som svarar för ökningen medan andelen verksamhet som utförs av föreningar, stiftelser och enskilda minskar något (Proposition 2016/17:1).

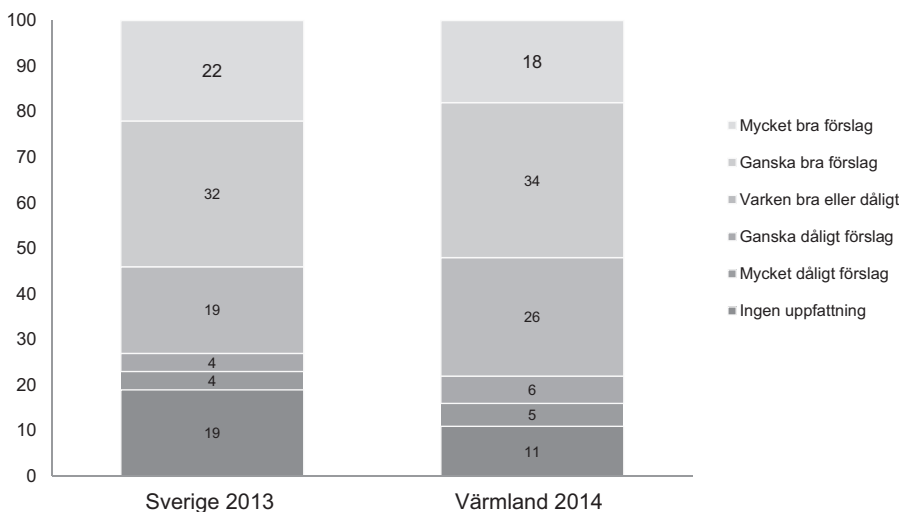
Inom sjukvård och äldreomsorg verkar privata företag i flera europeiska länder (Norberg 2012). Av tradition svarar icke vinstdrivande organisationer för en betydande andel av vården och omsorgen och i flera fall har också lagstiftningen främjat denna typ av verksamhet (Johansson 2011).

Huvudmotiven för att tillåta privata företag var att det skulle öka mångfalden och effektivisera välfärdssektorn. Valfriheten skulle öka och brukarna av offentligt finansierade tjänster skulle kunna välja - barnomsorg, skola, vårdcentral och sjukhus. Den fria etableringsrätten för producenterna har emellertid inneburit att den ökade valfriheten mellan offentliga och privata alternativ främst finns i storstadsregionerna och resursstarka områden inom dessa.

Bland medborgarna är det en majoritet för att inte tillåta vinstutdelning inom skattefinansierad vård skola och omsorg. Samtidigt vill svenska folket och värmlänningarna ha valfrihet inom barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg men vill inte att vinstutdelning skall vara tillåten. Vad är det då som man vill se? I en särskild fråga som ställdes första gången i 2013 års nationella undersökning aktualiserades

två alternativ till kommun och landsting/region nämligen *vinstdrivande företag* och *ideella organisationer/andra icke vinstdrivande organisationer*. En tredjedel hade svårt att ta ställning och valde alternativen ingen uppfattning eller varken bra eller dåligt. Men utslaget var ändå tydligt. Bara var femte vill se vinstdrivande företag som ett alternativ till de offentliga organisationerna; i Värmland 2014 var motsvarande siffra under 20 procent. Svarmönstret ligger i linje med inställningen till vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg som tidigare redovisats. Det finns emellertid ett mycket starkt stöd för att ideella organisationer/andra icke vinstdrivande organisationer skall kunna erbjuda alternativ till kommuner och landsting/regioner inom välfärden både i Sverige 2013 och Värmland 2014 (Nilsson 2016).

**Figur 6 Förslag: Det ska finnas tillgång till icke-vinstdrivande organisationer inom skattefinansierad vård, skola och omsorg vid sidan av kommun och landsting/region, Sverige 2013 och Värmland 2014 (procent)**



**Källa:** Den nationella SOM-undersökningen 2013 och SOM-undersökningen i Värmland 2014.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att en klar majoritet är för ett förbud mot vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg. Även de som själva nyttjar privata alternativ inom skola och vård eller har nära anhöriga som gör det är negativa till vinstutdelning. Olika alternativa frågor ger samma resultat. Samtidigt anser närmare 70 procent att det är viktigt med valfrihet inom barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg och det finns en majoritet för inom alla partier utom vänsterpartiet. Även de som anser att det är viktigt med valfrihet anser emellertid att det inte skall vara tillåtet med vinstutdelning. Som alternativ till kommun

och landsting/regioner vill medborgarna inte se vinstdrivande företag utan ideella organisationer eller andra icke vinstdrivande organisationer och det har utbredd stöd inom alla partier. De svenska upphandlingsreglerna försvårar emellertid för de ideella organisationerna och skattereglerna har gynnat internationella riskkapitalbolag.

### **Nej till vinstutdelning och privatiseringar – ja till valfrihet och ideella organisationer**

Den privata revolutionen under de senaste årtiondena har inneburit att utgiftskvoten minskat markant samtidigt som skattekvoten sänkts. Därmed har välfärdsstatens inflytande över välfärden i landet reducerats och marknadens roll ökat. Den förda välfärdsolitiken har också inneburit att medborgarrollerna splittrats med ökad betoning av kundrelationer och minskat inflytande för väljarna och de som finansierar välfärden.

Den nationella och de västsvenska SOM-undersökningarna har gjort det möjligt att följa välfärdsopinionens utveckling i hela Sverige och i Västra Götaland. År 2013 var andelen som vill minska den offentliga sektorn rekordlåg och detsamma gäller andelen som ville sänka skatterna. Samtidigt var det fler än tidigare som vill höja kommunal-/landstingsskatten hellre än att minska servicen. Vidare var kritiken mot privatiseringar inom välfärdsområdet mer omfattande. Uppslutningen bakom välfärdsstaten var 2013 större än tidigare och det gäller både i Sverige och Västra Götaland. Även valåret 2014 och 2015 var stödet mycket stort. Resultaten överensstämmer med Stefan Svallfors slutsats baserade på *Välfärdsstatsundersökningarna* 1986-2010 att det inte finns något sviktande opinionsstöd för välfärdsstaten. Allmänheten gör bedömningen att stat och kommun är bäst lämpade att sköta vård, skola och omsorg (Svallfors 2013).

Rubriken *Nej till vinstutdelning och privatiseringar – ja till valfrihet och ideella organisationer* sammanfattar svenska folkets och västsvenskarnas inställning till vinster i välfärden. Bland väljarna var det 2013 oavsett parti en majoritet för att inte tillåta vinstutdelning inom skattefinansierad vård skola och omsorg. Bland brukarna och deras anhöriga gällde detsamma. Bland allianspartierna sympatisörer minskade andelen som inte ville tillåta vinstutdelning i skattefinansierad vård, skola och omsorg valåret 2014 men 2015 är det bara bland liberalernas sympatisörer som det är fler som tycker att det är ett dåligt förslag än ett bra förslag. Av den nationella SOM-undersökningen 2013 framgick också att 70 procent ansåg att det var viktigt med valfrihet mellan olika servicegivare inom barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg med utbredd stöd inom alla partier men även bland dem som ansåg att det var mycket viktigt med valfrihet fanns en majoritet emot vinstutdelning. Som alternativ till kommun och landsting/region ville man inte se vinstdrivande företag utan ideella organisationer/andra icke vinstdrivande organisationer. I Sverige svarar emellertid idéburna organisationer för en mycket liten andel av de icke offentliga alternativen.



I en välfärdsstat är välfärdsfrågorna och människors inställning till välfärdspolitiken och deras upplevelser av välfärden mycket viktiga i debatten och i det politiska livet. Statsvetaren Staffan Kumlin har analyserat hur de personliga erfarenheterna av välfärdsstaten påverkar politiskt förtroende och ideologi och betonar betydelsen av olika välfärdsinstitutioners funktionssätt (Kumlin 2004). Även missnöje med välfärdsstatens service påverkas av institutionella betingelser och missnöje påverkar det politiska handlandet (Solevid 2009). Ett genomgående resultat är att medborgarnas kontakt med och erfarenheter av välfärdsstatens institutioner är en faktor av betydelse när det gäller att förklara politiska attityder och politiskt beteende i ett demokratiskt samhälle med en utbyggd välfärdsstat. *Service demokrati* betonar politikens resultat och medborgarnas bedömning av service påverkar hur nöjd man är med demokratin. För bedömningen av det politiska systemet och dess sätt att fungera blir följaktligen medborgarnas inställning till den verksamhet som bedrivs och den service som tillhandahålls ett viktigt kriterium (Westerståhl 1956; 1995; jfr Pettersson 2011).

I valet 2014 var välfärdsfrågorna mycket betydelsefulla för val av parti. Vänster-högerdimension är fortsatt av stor betydelse i Sverige och 2014 var det en ökning för de som placerar sig till vänster efter rekordhöga värden för höger 2010 men med fortsatt högerövertikt 2014. Av störst betydelse för byten från allianspartierna till de rödgröna 2014 var de två varianterna av vänster-högerdimensionen offentligt-privat följt av välfärd. Socialdemokraterna innehade 2014 i samtliga välfärdsfrågor den bästa politiken enligt väljarna, sakägarskapet; när det gäller skola/utbildning delat med folkpartiet. För Sverigedemokraternas framgångar var flyktifrågan huvudorsaken (Oscarsson och Holmberg kap. 10, 2016).

De under senare år genomförda förändringarna på välfärdspolitiken område har i en rad avseenden avlägsnat Sverige från övriga nordiska länder (Kroll och Blomberg 2013). Det gäller omfattningen av de vinstdrivande bolagens ansvar för produktionen av välfärdstjänster medan idéburna organisationers verksamhet fortsatt är mycket begränsad och minskat något. Det gäller också reglerna för riskkapitalbolagens verksamhet inom välfärdssektorn. I strävan att snabbt genomföra förändringar på dessa områden privatiserades utan att system för reglering, uppföljning och kontroll hade utarbetats vid implementeringen. Först i efterhand inleddes ett arbete för att vidta åtgärder (Hartman 2011). Det gäller också frågan om på vilken nivå ansvar skall utkrävas och även i andra avseenden har regelsystemen inte anpassats till de nya förutsättningarna. Den förändrade inriktningen av välfärdspolitiken i Sverige under senare år innebär att det offentliga idag spelar en mindre central roll i den svenska välfärdsstaten och att marknaden tillmäts större betydelse för den sociala välfärden.



## Noter

- <sup>1</sup> Detta kapitel är en uppdatering av tidigare publicerade artiklar i samma ämne av författare: ”Nej till vinstutdelning – ja till valfrihet i välfärden”, Nilsson 2014b ”Ifrågasatt välfärdspolitik”, Nilsson 2014c samt ”Välfärdspolitik och välfärdsopinion valåret 2014 – Sverige och Värmland”, Nilsson 2016. Avsnitt från dessa artiklar ingår i framställningen.
- <sup>2</sup> Måttet kan teoretiskt anta värden över 100 procent, då det innefattar beskattningsbara transfereringar.
- <sup>3</sup> Den konsoliderade offentliga sektorn omfattar staten, socialförsäkringssektorn, landstingskommunerna och primärkommunerna.
- <sup>4</sup> Den 22 november 2015 fattade Folkpartiet Liberalernas landsmöte beslut att byta namn till Liberalerna. I SOM-undersökningarna som då var i fält användes benämningen Folkpartiet och därför används den i redovisningen av resultat från undersökningarna.
- <sup>5</sup> Av Valundersökningen 2014 framgår att Fi i vänster-högerfrågor genomgående placerar sig långt till vänster (Oscarsson och Holmberg kap. 10, 2016).
- <sup>6</sup> I Värmland var det 2014 också fler som motsatte sig en skattesänkning än som vill minska skatterna.
- <sup>7</sup> Att friskolan är det oftast nämnda området att minska på går igen i de nationella undersökningar, där frågan funnits med. Samma resultat redovisas från tidigare regionala undersökningar i Skåne, Västsverige och Värmland (Nilsson 2012a och b).
- <sup>8</sup> Av 59 åsiktsfrågor i 2012 års nationella undersökning var det bara i två frågor, där en större andel valt alternativet mycket bra förslag nämligen *Satsa mer på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan kvinnor och män* (51%) och *Satsa mer på ett miljövänligt samhälle* (45%).
- <sup>9</sup> Tjugo procent valde alternativet *Vinstutdelning ska inte tillåtas*, medan 30 procent valde alternativet *Vinster ska endast få återinvesteras i verksamheten*, vilket i praktiken också innebär att utdelning inte kan ske.
- <sup>10</sup> Valåret 2014 redovisas samma resultat i Valundersökningen, där 61 procent ansåg att *Ingen vinstutdelning i vård, omsorg och skola* var et bra förslag (Oscarsson och Holmberg kap. 10, 2016).
- <sup>11</sup> Den officiella statistiken har gjort det svårt att urskilja olika typer av privata utförare. Inom SCB pågår dock ett arbete för att anpassa den svenska statistiken till ett internationellt klassifikationssystem för icke-kommersiella privata aktörer.

## Referenser

- Bendz, A (2012) "Vårdvalet i Västsverige". I Bergström, A (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bendz, A (2014) "Att ge feedback på välfärdspolitiken: hur reagerar medborgarna på ökad privatisering?" i Bergström, A och Oscarsson, H (red) *Mittfåra och marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bové, K, Bergström, A och Ohlsson, J (2016) *Västra Götaland 2015*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Carlson, B R (2006) "Friskolor mellan ideologi och erfarenhet" i Nilsson, L (red) *Nya gränser – Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Cannon, B m.fl. (2013) "Sätt stopp för vinstuttag i skolan" *SvD* 130327
- Dahlberg, M och Vedung, E (2001) *Demokrati och brukarutvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- Esping-Andersen, G (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, G (1996) "After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy." I Esping-Andersen, G, (red) *Welfare States in Transition*. London: Sage Publications.
- Esping-Andersen, G (2002) "Towards the Good Society, Once Again?" I Esping-Andersen, G m.fl. (red) *Why we need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G (2009) *The Incomplete Revolution: adapting to women's new roles*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991) *Ifrågasatt. Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Stockholm: Svensk Informations Mediecenter.
- Hartman, L (2011) (red) *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Johansson, O (2011) *Tjäna eller tjäna? – om vård eller vinst? Privatisering av vård, omsorg, skola – vilka tar över? FAMNA – idéburen vård och social omsorg*.
- Karlsson, D (2013) "Åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda i regionpolitiken." I Bergström, A och Ohlsson, J (red) *En region för alla? Medborgare, människor och medier Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Kastberg, G (2010) *Vad vet vi om kundval – en forskningsöversikt*. Stockholm: SKL.
- Kroll, C och Blomberg, H (2013) "Svensk välfärd i ett nordiskt perspektiv". I Swärd, H, Edebalk, PG och Wadensjö, E (red) *Vägar till välfärd – idéer, inspiratörer, kontroverser, perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Kumlin, S (2003) *The Personal and the Political. How Personal Welfare State Experiences Affect Political Trust and Ideology*. Göteborg Studies in Politics 78, Göteborgs universitet.
- Lindbom, A (2011) *Systemskifte? Den nya svenska välfärdspolitiken*. Lund: Studentlitteratur.

- LO, Välfärdsrapport: [https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo\\_underlagsrapport\\_valfard\\_webb\\_pdf/\\$File/Underlagsrapport\\_valfard\\_webb.pdf](https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_underlagsrapport_valfard_webb_pdf/$File/Underlagsrapport_valfard_webb.pdf)
- Mydske, P K, Claes, D H och Lie A (2007) *Nyliberalisme ideer och politisk virkligbet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nabseth, L (1975) ”Den offentliga sektorn i samhällsekonomin – utveckling, framtidsperspektiv, probleminventering”. I Tarschys, D m.fl (red) *Offentlig sektor i tillväxt*. Stockholm: SNS.
- Nilsson, L (1996) ”Medborgarna och servicedemokratien” i Rothstein, B och Särilvik, B (red) *Vetenskapen om politik*. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2012a) ”Välfärd och service i Västra Götaland.” I Bergström, A (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2012b) ”Medborgarna och svensk välfärdsolitik 1986-2011”. I Weibull, L, Oscarsson, H och Bergström, A (red) *I framtidens skugga*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2012c) ”Medborgarna och välfärdsstatens gränser – Sverige och Västra Götaland.” I Bergström, A och Ohlsson, J (red) *Medborgarna om välfärden*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2013a) ”Medborgarna och välfärdsstatens gränser Sverige och Skåne.” I Ohlsson, J och Bergström, A (red) *Vanor och attityder i förändring*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2013b) *Välfärdsolitik och välfärdsopinion 1986-2012. Vinster i välfärden?* I Weibull, L, Oscarsson, H och Bergström, A (red) *Vägskal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2014a) *Starkt stöd för välfärdsstaten*. I Bergström, A och Oscarsson, H (red) *Mittfåra och marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2014b) *Nej till vinstutdelning – ja till valfrihet*. I Bergström, A och Oscarsson, H (red) *Mittfåra och marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2014c) ”Ifrågasatt välfärdsolitik”, I Bergström, A och Ohlsson, J (red) *Brytningstider*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2016) ”Välfärd och service på lokal och regional nivå i Värmland 2010 och 2014”. I Norell, P O och Nilsson, L (red) *Värmländska utmaningar*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L och Strömberg, L (1988) ”Offentligt – privat, Svenska Folkets åsikter om privatisering och avreglering.” I Holmberg, S och Weibull, L (red) *SOM-undersökningen 1987*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Norberg, H (2012) *Privata företag inom skola, vård och omsorg i Storbritannien, Frankrike, Tyskland och Tjeckien – en översikt*. Friskolornas riksförbund, Almega, Vårdföretagarna och Svenskt näringsliv.
- Norman, P och Kinberg Batra, A (2012) ”Moderaterna vid vägs ände när det gäller privatiseringar” *DN* 121220.

- Norman, P och Kinberg Batra, A (2013) "Lagen om valfrihet bör inte bli obligatorisk" *DN* 130303.
- Oscarsson, H och Holmberg, S (2016), *Svenska väljare*. Wolters Kluwer.
- Oskarson, M (2013) "Kampen om socialförsäkringarna". I Weibull, L, Oscarsson, H och Bergström, A (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oskarson, M (2015) "Klämda mellan policy och politik – inställningen till socialförsäkringarna 2004-2014". I Bergström, A, Johansson, B, Oscarsson, H och Oskarson, M (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Persson, J (1999), *Storstadsregionens kontraster. Kommunundersökningarna i göteborgsregionen 1996-1998*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Petersson, O (2011) *Statsvetaren. Jörgen Westerstahl och demokratin århundrande*. SNS Förlag.
- Pettersen, P A och Rose, L E (1997) "Den norske kommunen: Hva politikerne ønsket og hva ønsker folket?" i Baldersheim, H m.fl., red., *Kommunalt selvstyre i velferdsstaten*. Tano Aschenhoug.
- Peters, G (1991), *The Politics of Taxation. A Comparative Perspective*. Blackwell.
- Proposition 1995/96:150.
- Proposition 2006/07:52.
- Proposition 2013/14:100.
- Proposition 2016/17:1.
- Regeringen, Dir.2015:22.
- Riksdagen, Betänkande 2014/15: FIU32
- Romson, Å, Amin, J och Pertoft, M (2012) "Vinst får aldrig vara syftet". I *SvD* 120605.
- Rosenberg, G (2013) *Plikten, profiten och konsten att vara människa*. Bonnier Pocket.
- Ruwaida, Y, Pertoft, M och Amin, J (2013) "Förlåt, vår politik har lett skolan fel". I *Aftonbladet* 131104.
- SFS 2008:962, *Lagen om valfrihet*, LOV.
- SOU 2013:56, *Friskolorna i samhället*.
- Sandberg, Å (2014) *Värden i välfärden. Om styrning och organisering efter New Public Management*. Arena idé.
- Socialdemokraternas webbplats: [www.socialdemokraterna.se](http://www.socialdemokraterna.se)
- Socialdemokraternas webbplats, Framtidskontraktet: [https://www.socialdemokraterna.se/upload/Arrangemang/Kongress/Kongress\\_13/Beslut/Framtidskontraktet\\_beslutad\\_version.pdf](https://www.socialdemokraterna.se/upload/Arrangemang/Kongress/Kongress_13/Beslut/Framtidskontraktet_beslutad_version.pdf)
- Solevid, M (2009) *Voices from the Welfare State. Dissatisfaction and Political Action in Sweden*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Svallfors, S (2013), "Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarna och välfärdsstaten. Svenskarna och välfärdsstaten."

- I Swärd, H, Edebalk, PG och Wadensjö, E (red) *Vägar till välfärd – idéer, inspirationer, kontroverser, perspektiv*. Liber.
- Tarschys, D (1978) *Den offentliga revolutionen*. Stockholm: Liber.
- VALU. SVT. (2014)
- Westerståhl, J (1956), Servicedemokrati. *Dagens Nyheter* 1956-08-04.
- Westerståhl, J (1971), *Ett forskningsprogram. Den kommunala självstyrelsen 1*. Almqvist & Wiksell.
- Westerståhl, J (1995), Servicedemokratis fall. *Göteborgs-Posten* 1995-07-30.
- Vogel, J (1970) *Aspirationer, möjligheter och skattemora: en rättssociologisk undersökning av deklaranter*. Stockholm: SOU 1970:25.
- Berg, R (1993) *Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform*. Stockholm: Fritzes
- [www.dagenssamhälle.se](http://www.dagenssamhälle.se)
- [www.di.se](http://www.di.se)
- [www.fokus.se](http://www.fokus.se)
- [www.kvalitetsindex.se](http://www.kvalitetsindex.se)
- [www.moderaterna.se](http://www.moderaterna.se)
- [www.novus.se](http://www.novus.se)
- [www.sverigedemokraterna.se](http://www.sverigedemokraterna.se)

